

Українські фразеологізми та їхнє відтворення в англійському перекладі

Вінницький національний технічний університет

Анотація: У статті досліджено особливості перекладу українських фразеологізмів на англійську мову. Доведено, що головна умова, якої потрібно дотримуватися під час перекладу фразеологічних одиниць – ніколи не можна змінювати колорит ідіоматичних виразів національним забарвленням мови, на яку відбувається переклад. Здійснено порівняння українських та англійських еквівалентних форм фразеологічних одиниць.

Ключові слова: фразеологічна одиниця, переклад, фразеологічні зрощення, фразеологічні єдності, фразеологічні сполучення, еквівалентні форми.

Abstract: The article deals with the peculiarities of the translation of Ukrainian phraseologisms into English. It is proved that the main condition to be observed when translating phraseological units is that one can never change the color of idiomatic expressions by the national coloration of the language in which the translation is being made. The Ukrainian and English equivalent forms of phraseological units are compared.

Keywords: phraseological unit, translation, phraseological fusion, phraseological unity, phraseological conjunctions, equivalent forms.

Увага сучасних мовознавців спрямована на вивчення людського фактору в комунікативних процесах, тобто на дослідження ролі індивідуальних чинників в оволодінні певною мовою. Дослідження мови як засобу спілкування дає змогу розкрити та зрозуміти в ній ознаки людського феномену. Кожна структурна одиниця мовної системи, а отже й фразеологічна система також, виконує комунікативну функцію.

Актуальність теми полягає в тому, що специфічність перекладу фразеологізмів з української мови на англійську має певні проблеми, з якими стикається перекладач. Актуальним є й те, що з кожним днем знаходять нові способи розв'язання цих проблем під час перекладу.

Проблему перекладу фразеологізмів загалом розглядали С. Влахов та С. Флорін, М. Зарицький, В. Комісаров, І. Корунець. Практичні аспекти пошуку відповідників в англійській та українській мовах висвітлено в працях О. Герасімової, А. Зубрик, Я. Костіна, Б. Мовчан та інших дослідників.

Метою статті є порівняння українських фразеологізмів з англійськими відповідниками та особливості їхнього перекладу.

Останнім часом зростає увага до проблеми людського чинника в мові, відбувається перехід від лінгвістики іманентної, об'єктом вивчення якої є мова сама в собі й для себе, до лінгвістики антропологічної, що пропонує вивчати мову в тісному зв'язку з людиною, її свідомістю, мисленням, духовно-практичною діяльністю. Носії різних мов можуть бачити світ дещо по-різному, крізь призму своїх мов, тому погляд на світ є не універсальним, а національно специфічним. У науковий обіг увійшов вислів «мовна картина світу». Це поняття стало одним із концептуальних у теорії пізнання. «Під мовною картиною світу звичайно розуміють зафіксовану в мові і специфічну для конкретного мовного колективу схему сприйняття дійсності; за допомогою цього поняття з'ясовують специфіку буття людини, народу» [1, с. 57]. Саме тому переклад українських фразеологізмів на англійську мову є не дослівним й інколи звучить зовсім по-іншому.

Фразеологічною одиницею, або фразеологізмом, називається стійке сполучення слів, граматично організованих за моделлю словосполучення або речення. Фразеологізми характеризуються семантичною злитістю компонентів, цілісністю значення й автоматичним відтворенням у мовленні [2].

Наводимо добірку 30 колоритних висловів, які набули широкого вжитку в українській та англійській мовах упродовж останніх двох десятиліть: *підкилимна гра* – *a back-room deal*, *перший хлопець на селі* – *a big frog (fish) in a little pond*, *як кіт з собакою* – *a cat-and-dog existence*, *муз у рукаві* – *ace in the hole*, *зачароване коло* – *catch-22 situation*, *азбучна істина* – *a copy-book maxim*, *глухий*

кут – *dead end*, зовсім інша справа – *a different kettle of fish altogether*, як кіт наплакав – *a drop in the ocean*, ложка дьогтю в бочці меду – *fly in the ointment*, зовсім інша річ – *a horse of another colour*, стріляний горобець – *an old hand*, кіт в мішку – *pig in a poke*, ще молоко на губах не висохло – *spring chicken*, н'яте колесо до воза – *a third wheel*, розум за розум заходить – *at one's wit's end*, у чорта на болоті – *at the back of beyond*, ніж у спину – *a wicked blow*, біля розбитого корита – *back at the bottom of the ladder*, собаку з'їсти – *be a dab hand at sth*, сімти в калюжу – *be left with egg on one's face*, на душі кому шкребує – *be sick at heart about sth*, називати речі своїми іменами – *call spade a spade*, пан або пропав – *double or quits*, напустити туману в очі – *draw the wool over sb's eyes*, обвести довкола пальця – *have sb wound around one's little finger*, сон сивої кобили – *hot air*, едве зводити кінці з кінцями – *keep body and soul together*, вбити двох зайців одним пострілом – *kill two birds with one stone*, як корова на льоду – *like a bull in a china shop* [3].

Із наведених вище прикладів можна побачити, що фразеологізми з одним і тим самим значенням у різних мовах мають неоднакову структуру. Лексична варіативність стійких одиниць відображає специфіку самого фразеологізму: при збереженні його тотожності стає можливою заміна цілого слова-компонента. У цьому й полягає унікальність варіювання фразеологічної одиниці. Цікавими є спостереження стосовно дієслів в українських та англійських фразеологізмах. Дієслова широкої семантики відіграють в українській фразеології особливу роль на відміну від англійських фразеологізмів. Вони мають настільки широке, узагальнювальне, «нейтральне» значення, що семантично узгоджуються з іншим компонентом фразеологічної одиниці як в його прямому, так і в переносному значеннях. Аналіз матеріалу показує, що основними носіями образності у фразеологічних одиницях обох мов є іменники. Образність дієслів у складі фразеологізмів української мови вища, ніж у складі фразеологічних одиниць англійської мови. Отже, як у англійській, так і в українській мовах можна виділити одні й ті ж фактори семантичної членованості фразеологічних одиниць і семантичної автономності їхніх компонентів.

Серед фразеологізмів розрізняємо зрощення, єдності та сполучення. Розглянемо види українських фразеологізмів та їхні англійські відповідники.

Фразеологічні зрощення – семантично неподільні фразеологічні одиниці, значення яких не випливає зі значень їхніх компонентів. Наприклад: *back the wrong horse* – *зробити поганий вибір*, *bite the bullet* – *мужньо терпіти*. Фразеологічні зрощення називають ще ідіомами (від гр. *idioma* «самобутній зворот»), під якими розуміють фразеологізми з повною втратою внутрішньої форми. Пояснити, як склалося значення ідіом, – складна етимологічна проблема. Так, наприклад, англ. «*tit to tat*» має значення «око за око», але пояснити, що означають слова *tit i tat*, ніхто не може. Ідіоми неможливо дослівно перекласти на іншу мову [4].

Отже, можна зробити висновок, що до ідіоми в іншій мові можна лише відшукати ідіому-відповідник, якщо така є, або перекласти її одним словом чи вільним словосполученням. Скажімо, англ. *skeleton in the cupboard* перекладається як «сімейна таємниця», хоч дослівний переклад – «скелет у буфеті», англ. *to wear one's heart on one's sleeve* перекладається як «бути відкритим, відвертим», хоча дослівний переклад – «носити серце на рукаві».

Фразеологічні єдності – семантично неподільні фразеологічні одиниці, цілісне значення яких умотивоване значенням їхніх компонентів. Значення фразеологічної єдності виникає внаслідок узагальненого переносного значення вільного словосполучення. Це результат образного метафоричного переосмислення словосполучення. Як приклади можна навести такі фразеологічні єдності: *the bottom line* – *кінцевий результат*, *break the ice* – *розтопити лід* [4]. Як бачимо, для фразеологічних єдностей характерна семантична двоплановість. В окремо взятих ізольованих від контексту таких зворотах не можна однозначно встановити їхню семантику, бо такі словосполучення можуть уживатися як вільні у прямому значенні і як фразеологічні в переносному, тобто вони є омонімічними.

Фразеологічні сполучення – звороти, у яких самостійне значення кожного слова є абсолютно чітким, але один із компонентів має зв'язане значення. Наприклад: *deep silence* – *глибока тиша*, *iron nerves* – *залізні нерви*, *break silence* – *порушити мовчання*, *to make friends* – *подружитися* [4]. У кожному наведеному звороті всі слова мають своє значення, але одне зі слів реалізує таке значення, як правило, тільки в цьому звороті.

Завдяки працям А. Д. Швейцера, Л. С. Бархударова і В. Н. Комісарова теорія перекладу отримала інтенсивний розвиток. Що стосується перекладу фразеологізмів, то їм приділено чимало уваги в теоретичних роботах [5]. Загалом рекомендують різні методи перекладу. І це зрозуміло:

однозначного, стандартного рішення тут не може бути. Бувають моменти, коли за наявності рівноцінної фразеологічної відповідності доводиться шукати інші шляхи перекладу, оскільки цей еквівалент не підходить для цього контексту. Навіть у межах однієї групи фразеологічних одиниць може знадобитися індивідуальне рішення.

Фразеологічні еквіваленти можуть бути двох типів:

1. Рівнозначний відповідник, який є єдиним можливим перекладом і не залежить від контексту. Цей вид перекладу названий Я. І. Рецкером «еквівалентним» у статті, у якій вперше було поставлено питання про закономірні відповідності в процесі перекладу з рідної мови на іноземну й навпаки [5]. Ці відповідники можуть виникати як результат дослівного перекладу англійських фразеологічних одиниць, наприклад: *час – гроші – time is money*, *танцювати під чийсь дудку – to dance to somebody's tune*, втомився як собака – *tired as a dog*, німий як риба – *dumb as a fish*, вбити собаку – *to kill like a dog*;

2. З іншого боку, можлива наявність в українській мові двох і більше еквівалентів англійської фразеологічної одиниці, з яких для перекладу цього тексту вибирають кращий або будь-який у тому випадку, якщо вони обидва або всі рівноцінні. Такі еквіваленти називаються вибірковими [5]. До цієї групи належать фразеологічні одиниці інтернаціонального характеру, засновані на міфологічних переказах, біблійних легендах та історичних фактах. Наприклад: англійське: *Авгієві стайні – augean stables*, *Піррова перемога – Pyrrhic victory*, *Ахіллесова п'ята – Achilles heels*, *яблуко розбрату – the apple of discord*, *сіль землі – the salt of the earth*.

Із фразеологізмів інших типів можна також виділити **порівняння**: *лагідний (хоробрий) як лев – as bold (brave) as a lion*, *вільний як птах – as free as a bird*, *хитрий як лисиця – as cunning as a fox*, *працьовитий як бджілка – as busy as a bee* та **прислів'я**: *протилежності притягуються – extremes meets*, *звичка – друга натура – habit is a second nature* [6, с.20].

За відсутності аналогів і еквівалентів у мові перекладу багато лінгвістів пропонують використовувати описовий переклад. Це може бути пояснення, порівняння, опис і тлумачення – всі ці комплекси слів максимально передають зміст фразеологічних одиниць ясною і короткою формою: *дуже тісно, повернутися ніде – no room to swing a cat!*

Найбільші труднощі під час перекладу фразеологічних одиниць полягають у розпізнаванні цих стійких поєднань у тексті першотвору. Неправильне сприйняття ідіоми призводить до спотворення тексту. Не розуміння цілісного значення ідіоми із суми лексичних значень компонентів, з їхньої семантичної сполучуваності – універсальна властивість фразеологізмів у різних мовах світу. Але це не означає відсутності логічного зв'язку між ними й повної неможливості їхнього зіставлення. Логічний зв'язок цілісного значення ідіоми з лексичним значенням її компонентів спирається на фразеологічний образ – наочне уявлення, «картинку», на тлі якої ми й сприймаємо це цілісне значення як узагальнено-переносне [7, с. 339]. Фразеологічний образ найчастіше зберігає національну специфіку фразеологізмів, оскільки він дуже часто спирається на реалії, відомі тільки одному народу. Представнику іншої нації, який не володіє фоновими знаннями, вельми важко здогадатися про значення фразеологізму.

Висновки. Узагальнюючи все вищесказане, можемо зробити висновок, що під час лексичного перекладу фразеологічних одиниць потрібно завжди прагнути наблизитися до фразеологічного, передати хоча б окремі його елементи й сторони.

Через фразеологію яскраво виражене світосприйняття народу, яке складалося протягом тисячоліть і відображене у фразеологізмах, як стверджують науковці. Виконане дослідження відкриває перспективи для подальшого поглибленого вивчення сучасних української та англійської мов у зіставному аспекті. Зміст фразеологізмів у порівнюваних мовах має більш складну та різносторонню організацію, ніж, наприклад, зміст слів. Особливу проблему порівняльного аналізу фразеологічних систем становить розглядання формально-семантичної структури фразеологічних одиниць, тобто дослідження співвідношення їхньої структури плану змісту та структури плану вираження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Берта Е. Т. Фразеологізми із соматичним компонентом у сучасних угорській та українській мовах. Вісник КНЛУ. Серія Філологія. Том 20. № 2. 2017. С. 54 – 62.

2. Фразеологізми в українській мові. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://isdiplo.com/katalog-robit/movoznavstvo/frazeologizmi-v-ukrayinskiy-movi/>

3. Збагати одразу дві мови: 30 українських ідіом та їх відповідники російською. M-Ukraine. Інтелектуальний лайфстайл онлайн-журнал. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://m-ukraine.com/794-zbagaty-odrazu-dvi-movy-30-ukrayinskyh-idiom-ta-yih-vidpovidnyky-angliyskoyu.htm>

4. Класифікація фразеологізмів. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://pidruchniki.com/1016031648103/dokumentoznavstvo/klasifikatsiya_frazeologizmiv

5. Переклад фразеологізмів з англійської мови на українську. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://knowledge.allbest.ru/languages/2c0b65635b3ac79b5d53a88421316d27_0.html

6. Мовчан Б. В. Збереження стилістичної функції фразеологізмів у англійсько-українському перекладі (на матеріалі творів художньої прози). Мовні і концептуальні картини світу. 2013. Вип. 46 (3). С. 17–24.

7. Януль О. Ю., Сегол Р. І. Відтворення фразеологізмів у перекладі науково-популярних та художніх аудіовізуальних творів. Обрії друкарства. №1 (6). 2018. С. 331 – 343.

Гуляс Вікторія Василівна – студентка першого курсу групи ЕКО-19б, Інститут екологічної безпеки та моніторингу довкілля, Вінницький національний технічний університет, Вінниця, eraseddesire@gmail.com

Hulias Victoriya Vasylivna – student of the first course, group ECO-19b, Institute for Environmental Safety and Environmental Monitoring, Vinnytsia National Technical University, Vinnytsia, eraseddesire@gmail.com

Зозуля Ірина Євгенівна – канд. пед. наук, доцент кафедри мовознавства, Вінницький національний технічний університет, Вінниця, irazozulya15011985@gmail.com

Zozulia Iryna Yevgeniyivna – Candidate of Pedagogy, Associate professor of the Linguistics' Department, Vinnytsia National Technical University, Vinnytsia, irazozulya15011985@gmail.com